

Пиріг І.В.

доктор юридичних наук, доцент

Андрієвська Л.О.

викладач

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.98

ТАКТИЧНІ ПРИЙОМИ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ДОРОЖНЬО-ТРАСПОРТНОЇ ПОДІЇ

Досліджено особливості огляду місця події при розслідуванні порушень правил безпеки дорожнього руху особами, які керують транспортними засобами. Розглянуто тактичні прийоми огляду місця дорожньо-транспортної пригоди та надано рекомендації щодо їх вдосконалення. Визначено коло учасників слідчо-оперативної групи та відокремлено роль кожного з них.

Ключові слова: дорожньо-транспортна пригода, огляд місця події, тактичні прийоми, слідчий, спеціаліст.

Постановка проблеми. В Україні з кожним роком зростає кількість дорожньо-транспортних пригод. Щорічно гине близько 300 тис. осіб, крім того, значна кількість людей отримують різноманітні травми. За даними Управління безпеки дорожнього руху України за 2016 рік, в Україні вчинено 158776 дорожньо-транспортних пригод (далі – ДТП), з них 26782 – з постраждалими, з яких загинуло 3410 осіб. Близько 75 % усіх аварій на автомобільному транспорті трапляється через порушення водіями правил безпеки дорожнього руху. Особливо небезпечними є випадки, коли особа, що її вчинила, зникає з місця пригоди. Серед них велика кількість з постраждалими, при цьому значний відсоток кримінальних проваджень, по яких особу, яка вчинила правопорушення, не встановлено та злочин залишається нерозкритим. За даними Генеральної прокуратури України, у 2016 р. зареєстровано 11290 порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами (ст. 286 КК України). При цьому тільки 3419 особам вручено повідомлення про підозру, тобто фактично 70 % злочинів залишається нерозкритими [2].

Причини такого становища є різними: як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. Це й недостатня правосвідомість окремих груп населення, які володіють транспортними засобами; недоліки в роботі правоохоронних органів, а саме: недостатня чисельність та кваліфікація слідчих, які розслідують дану категорію злочинів; нечітка взаємодія окремих підрозділів поліції та інші. Однією з причин є недостатня розробка науково обґрунтова-

них методичних рекомендацій з розслідування ДТП, що включає й рекомендації з проведення окремих слідчих (розшукових) дій, найважливішою з яких є огляд місця події. Саме тому розробка тактичних прийомів даної слідчої (розшукової) дії є актуальним напрямком вдосконалення процесу розслідування ДТП.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Питанням кваліфікації та методики розслідування злочинних порушень правил безпеки дорожнього руху та експлуатації транспортних засобів приділялася значна увага з боку науковців: М.Г. Богатирьова, В.І. Дячука, В.І. Жульова, М.П. Зуєва, Б.Л. Зотова, М.П. Климчука, А.Х. Максимова, В.А. Мизнікова, В.А. Мисливого, С.Г. Новікова, В.А. Панюшкіна, М.С. Романова, В.К. Стринжи, Ш.Ш. Ярамиш'яна та ін.

Теоретичним розробкам окремих криміналістичних методик приділялася значна увага вчених-криміналістів: Ю.П. Аленіна, Л.Ю. Ароцкера, В.П. Бахіна, В.Д. Берназа, Р.С. Белкіна, Т.В. Варфоломеєвої, А.І. Вінберга, А.Ф. Волобуєва, В.Г. Гончаренка, О.О. Ейсмана, В.А. Журавля, А.В. Іщенко, Н.С. Карпова, В.О. Коновалової, О.Н. Колесніченка, В.П. Колмакова, І.І. Котюка, В.С. Кузьмічова, В.К. Лисиченка, В.В. Лисенка, В.Г. Лукашевича, Є.Д. Лук'янчикова, М.В. Салтевського, М.Я. Сегая, В.В. Тіщенко, В.Ю. Шепітька, П.В. Цимбала та ін. Водночас, незважаючи на глибоке дослідження методики розслідування злочинів зазначеної категорії, окремі питання, в тому числі й тактичні прийоми огляду місця події, потребують додаткової розробки.

Метою статті є вдосконалення організаційно-тактичних прийомів проведення огляду місця події під час розслідування дорожньо-транспортної пригоди.

Виклад основного матеріалу. У Кримінальному кодексі України відповідальність за порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, закріплено у ст. 286. Дорожньо-транспортна пригода – це злочинне порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації автотранспорту, трамваїв, тролейбусів, тракторів, самохідних машин та інших механічних транспортних засобів, унаслідок чого заподіяно середньої тяжкості, тяжкі тілесні ушкодження чи сталася смерть потерпілого [3, с. 441]. Дорожньо-транспортні події виникають у результаті суб'єктивних і об'єктивних причин і умов, що сприяють аварійній обстановці. До суб'єктивних умов відносяться ті, що викликані грубим порушенням правил безпеки руху і експлуатації транспортних засобів водіями, пішоходами, пасажирами, або неправильними діями і поведінкою інших учасників дорожнього руху на дорогах і вулицях населених пунктів. Об'єктивними причинами є – незадовільний стан дорожнього покриття, недостатня освітленість проїжджої частини дороги у темний час доби, несправні засоби регулювання, технічно несправні транспортні засоби та ін.

ДТП, залежно від механізму події, поділяються на такі: 1) зіткнення транспортних засобів один з одним; 2) наїзд транспортного за-

собу на пішохода, нерухомий транспортний засіб, перешкоду, велосипедиста, гужовий транспорт; 3) перекидання транспортного засобу; 4) падіння пасажера з транспорту; 5) інші ДТП, що стають наслідком грубого порушення правил руху чи експлуатації транспортних засобів самими постраждалими [4, с. 8].

На початку розслідування можуть виникнути різноманітні слідчі ситуації, типовими з яких виділяють три: 1) потерпілий, водій та транспортний засіб перебувають на місці події; 2) потерпілий та автомобіль перебувають на місці події, водій зник; 3) наявність на місці події тільки потерпілого, водій з автомобілем зникли. Найбільш несприятливою є третя ситуація. Дуже часто ця ситуація зустрічається після викрадення транспортного засобу або здійснення ДТП нетверезим водієм. Основними тактичними завданнями розслідування в даному випадку є такі: «1) виявлення та вилучення слідів, які дозволяють ідентифікувати автомобіль та його водія; 2) розшук та ідентифікація автомобіля та його водія, який порушив правила дорожнього руху; 3) встановлення усіх обставин ДТП» [5, с. 587].

Початковою слідчою (розшуковою) дією при розслідуванні ДТП є огляд, який прийнято поділяти на підготовчу, робочу та заключну стадії [6, с. 336]. Огляд, як самостійна слідча (розшукова) дія, проводиться відповідно до загальних вимог кримінального процесуального закону і рекомендацій, розроблених криміналістикою.

Одержавши повідомлення про подію, ще до виїзду на місце слід потурбуватися про те, щоб потерпілим було надано першу медичну допомогу, працівники поліції повинні забезпечити збереження обстановки і слідів на місці події, повністю чи частково зупинити рух, установити свідків та очевидців пригоди. Після встановлення вищевказаних даних негайно повинні бути поінформовані патрульні екіпажі поліції для можливості встановлення місця знаходження автомобіля по гарячих слідах. Є можливим проведення огляду автопідприємств, прилеглих гаражів, автостоянок, через які пролягав шлях автомобіля, що зник.

Після прибуття на місце події слідчий вживає таких заходів:

а) упевнюється у наданні допомоги потерпілому та при можливості проводить його опитування з метою з'ясування виду, марки та інших характеристик автомобіля, зовнішніх ознак винного водія (стать, вік тощо). При оцінюванні показань потерпілого слід мати на увазі, що страх, стрес, фізичні страждання впливають на сприйняття події, тому він здатний сумлінно помилятися (перебільшувати швидкість наближення автомобіля). Крім того, потерпілий, як і підозрюваний, будучи заінтересованою в результаті справи особою, може також надавати завідомо необ'єктивні показання. Усе це свідчить про те, що його показання необхідно ретельно перевірити;

б) проводить коротке опитування свідків;

в) дає розпорядження працівникам поліції щодо проведення необхідних оперативно-розшукових заходів (переслідування по гарячих слідах, встановлення очевидців);

г) усуває з місця події сторонніх осіб;

г) визначає функції кожного учасника огляду і роз'яснює їм їхні права та обов'язки [3, с. 496].

Після закінчення організаційних дій слідчий приступає безпосередньо до огляду матеріальної обстановки місця події. При огляді місця пригоди необхідно пам'ятати, що в результаті контакту транспортного засобу та пішохода на дорожньому покритті виникають такі сліди: а) сліди пішохода (кров, взуття тощо); б) сліди транспортного засобу (ширина та малюнок протектора); в) сліди мастила, гальмівної рідини; г) за наявності сліди вантажу; г) деталі транспортного засобу, уламки фар, скло, мікрочастинки лакофарбового покриття та інше [3, с. 496]. Саме за цими слідами можливе встановлення механізму та причин ДТП. Усі виявлені сліди ретельно оглядаються та фіксуються. Як показує практика, слідчі недостатньо володіють навичками кваліфікованого огляду місця ДТП, не в повному обсязі використовують необхідні техніко-криміналістичні засоби, нечітко і неповно описують у протоколі результати огляду.

У протоколі необхідно зафіксувати: малюнок та профіль шляху (прямий, перехрестя, повороти, розвилка, горизонтальна дорога, спуск, підйом), стан дорожнього покриття (мокре, сухе, ожеледь тощо); напрямок вітру по відношенню до розташування вулиці, температура повітря; наявність узбіч, тротуарів, газонів, пішохідних переходів, електричних опор, зупинок громадського транспорту; наявність перешкод на проїжджій частині дороги, узбіччях, тротуарах; глибина кюветів; довжина укосів кюветів, їх стан; розмітка проїжджої частини в зоні місця ДТП, стан освітлення на місці пригоди (при скоєнні ДТП в темну пору доби). Під час огляду дорожньої ділянки можуть бути виявлені сліди від транспорту на навколишніх об'єктах (стовпах, будівлях, деревах тощо), деталі та частини машини, сліди волочіння постраждалого, частини та волокна одягу. Межі ділянки дороги необхідно максимально збільшити як у сторону руху транспортного засобу, так і в протилежну сторону. Необхідно точно встановити ширину проїзної частини, ширину узбіч, довжину та характер гальмівного шляху (безперервний чи переривчастий) [3, с. 494].

Для встановлення моделі шини, що дасть можливість по довідкових таблицях визначити модель транспортного засобу, важливо зафіксувати форму малюнка протектора. Для опису в протоколі огляду місця події форми малюнка протектора відмежовується частина сліду, що дорівнює одному кроку – ділянки протектора, на якому знаходяться усі елементи, що визначають будову малюнка. Крім того, вимірюється величина елемента малюнка, та, при необхідності, робиться його замальовка. При однаковому малюнку розмір його елементів може бути різним [7, с. 336].

Залучення до участі в огляді спеціаліста сприяє результативності розшуку транспортного засобу, що зник: дозволяє одержати інформацію про напрямок руху автомобіля, його модель, швидкість, застосування водієм екстреного гальмування, частину транспортного засобу, якою вчинено наїзд, місце розташування частин автомобіля тощо. Доцільним є залучення як спе-

ціаліста не тільки експерта-автотехніка, а й експерта-криміналіста. У випадках, коли водій зник, а транспортний засіб залишився на місці пригоди, він може вилучити сліди рук на рульовому колесі, рукоятці перемикачів перемикачів, особистих речах водія та інші сліди. При опитуванні слідчих встановлено, що спеціалісти виїжджають на місце ДТП, в основному, при вчиненні резонансних дорожніх пригод, хоча, на нашу думку, повинні залучатися на усі ДТП, зважаючи на складність їх розслідування.

На практиці виникають певні проблеми при проведенні огляду, що впливають на загальний хід розслідування. У більшості випадків залишення місця події водієм автомобіля, що скоїв ДТП, припадає на темну пору доби, що значно ускладнює пошук та вилучення слідів, тому вважаємо необхідним проводити додатковий огляд місця події у світлий час доби. В ході інтерв'ювання слідчих по розслідуванню ДТП встановлено, що лише у 10 % випадків проводиться додатковий огляд місця події у світлу пору доби. Це пов'язано переважно з великою завантаженістю слідчих підрозділів. При огляді взагалі не вилучаються зразки гуми зі слідів гальмування на місці ДТП. Вважаємо доцільним проводити вилучення зразків гуми для проведення порівняльного дослідження та встановлення групової належності гуми. В ході огляду також доцільним буде вилучати одяг, взуття постраждалого у кримінальних провадженнях, коли водій залишив місце пригоди, для проведення у подальшому судових експертиз.

Розшук транспортних засобів і водія здійснюється за матеріальними слідами, виявленими на місці події, – марка й тип автомашини, її колір й інші прикмети, номер автомашини або його частин, характер перевезеного вантажу, ушкодження на навколишніх предметах або на тілі потерпілого, сліди транспортного засобу на дорозі т.п., а також по інформації від свідків та очевидців про зовнішність водія, вид, марку та особливості транспортного засобу [8, с. 286]. Також на місці пригоди необхідно перевіряти наявність засобів відеоспостереження на навколишніх спорудах та можливих напрямках руху транспортного засобу, яким вчинено ДТП. Певні зусилля потрібно направити на встановлення машин, що могли зняти подію злочину на відеореєстратор.

Висновок. Підсумовуючи, слід зазначити, що для того, щоб встановити особу водія, який скоїв дорожньо-транспортну пригоду, необхідно точно дотримуватися вже існуючої тактики проведення огляду місця події, з обов'язковим залученням спеціалістів. При вчиненні наїзду в темну пору доби, на наступний день проводити додатковий огляд місця події, при наявності вилучати зразки гуми зі слідів гальмування. У будь-якому разі чітке дотримання тактичних прийомів та рекомендацій щодо проведення огляду дозволяє слідчому отримати найбільш повне уявлення про подію злочину.

Бібліографічні посилання

1. Довідка Управління безпеки дорожнього руху України про кількість скоєних ДТП за період із січня по жовтень 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sai.gov.ua/uploads/filemanager/file/dtp_10_2016.pdf
2. Статистичний звіт Генеральної прокуратури України за 2016 рік [Електронний

ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua>.

3. Настільна книга слідчого : наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів / М.І. Панов, В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова та ін. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Ін Юре, 2007. – 728 с.

4. *Климчук М.П.* Розслідування злочинів про порушення правил безпеки дорожнього руху та експлуатації транспортних засобів (криміналістичні та процесуальні аспекти) : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / М.П. Климчук. – К. : КНУВС, 2007. – 19 с.

5. Криміналістика : підручник / В.Д. Берназ, В.В. Бірюков, А.Ф. Волобуєв ; за заг. ред. А.Ф. Волобуєва. – Х. : ХНУВС, 2011. – 666 с.

6. Салтевський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник. – К. : Кондор, 2005. – 588 с.

7. *Дворкин А.И.* Осмотр места происшествия : практ. пособие / А.И. Дворкин. – М., 2001. – С.165.

8. *Белкин Р.С.* Курс криминалистики : учебн. пособие для вузов / Р.С. Белкин. – 3-е изд., доп. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001. – 837 с.

Андриевская Л.А., Пирог И.В. Тактические приемы осмотра места дорожно-транспортного происшествия. Исследованы особенности осмотра места происшествия при расследовании нарушений правил безопасности дорожного движения лицами, которые управляют транспортными средствами. Рассмотрены тактические приемы осмотра места дорожно-транспортного происшествия и даны рекомендации по их усовершенствованию. Определен круг участников следственно-оперативной группы и определена роль каждого из них.

Ключевые слова: дорожно-транспортное происшествие, осмотр места происшествия, тактические приемы, следователь, специалист.

Pyrih I.V., Andrievskaya L.A. Tactical receptions of examination of site of traffic accident. This article is devoted to the study of crime scene examination in cases of road accidents, put forward the author's position on the need for strict compliance with court investigator rules for the conduct of this examination, the analysis of tactical and forensic aspects of the examination of the scene during the Commission of a traffic accident and the development of guidelines for the investigation of crimes against road safety.

Early in the investigation, there are two typical situations: a) the driver is known (he and the vehicle are on the scene; the driver fled with the car or without it, but his personality is established); b) the driver of an unknown (he fled the scene with the car, or left a stolen car). The most common is the first situation. For the second situation, when the driver of the car fled the scene, usually the most serious adverse effects in the form of causing of heavy harm to health or death of the victim. In order to establish the identity of the driver who caused a car accident, you need to adhere to existing tactics of carrying out of examination of the scene, with the participation of expert automotive equipment, when bump in the night, the next day to conduct a further inspection of the scene, in the presence to withdraw samples of rubber from skid marks. The legislator has defined the inspection of the scene article 237 of the Criminal procedural code of Ukraine «browse». In accordance with the provisions of this article the purpose of the inspection is to identify information regarding the circumstances of criminal offense and their fixation. The results of the inspection, the investigator prepares a report. Given the nature of the accident, investigators were not proficient in the skills of a qualified inspection of the accident scene. They clearly describe and record results of inspection, at the wrong level to apply scientific and technological means.

The organization and tactics of examination of the crime scene, use methods in connection with a specific, method of making and the traces of the crime. In any case, strict compliance with the rules of criminalistics allows the investigator to obtain the most complete picture of the crime.

Keywords: traffic accident, scene inspection, tactics, investigator, expert.

Надійшла до редакції 14.04.2017